

Република Естония

Площ:	45 226 кв. км.
Население:	1,4 млн. души (2000 г.).
Столица:	Талин.
Официален език:	естонски.
Религия:	протестанти, източноправославни.
Паритна единица:	естонска крона.
Административно деление:	15 уезда (околии).
Държавно устройство:	република. Държавен глава - президент, избран от парламента за срок от 5 г. Законодателен орган - двукамарен парламент. Изпълнителен орган - правителство, утвърждавано от парламента.

1. Общи бележки

Организацията на съдебната власт в Естония е резултат от продължителни реформи, извършени в контекста на присъединяването на страната към Европейския съюз и насочени към постигане на бързина, оперативност и ефективност на правосъдието при спазване на европейските стандарти в тази област. Влияние оказва също и обстоятелството, че страната е малка по територия и население. Като резултат от това, съдебната система на страната е сравнително опростена. Държавният съд изпълнява както функции на последна инстанция в рамките на гражданското, наказателното и административното правосъдие, така и на конституционна юрисдикция. Така конституционното правосъдие в Естония е част от съдебната власт, като контролът за конституционност на законите се осъществява от съд от системата на общите съдилища, а не е обособен в отделен конституционен съд или съвет.

Прокуратурата на Естония принадлежи към изпълнителната власт, а предварителното разследване е поверено на полицейските органи. Една от причините за това е отново стремежът към максимална ефикасност и оперативност в областта на разкриването на престъпленията и техните извършители, както и постигане на справедливо и надеждно наказателно правораздаване.

2. Източници на правна уредба

Основните източници на нормативна уредба са Конституцията, Законът за съдилищата, Законът за прокуратурата, Гражданско-процесуалният кодекс, Наказателно-процесуалният кодекс, Деликтно-процесуалният кодекс, Кодексът за въззивно и касационно производство по наказателни дела, Административно-процесуалният кодекс и др.

3. Съдилища

3.1. Организация на съдилищата

В Естония съществува **триинстанционно съдопроизводство** по граждански, наказателни и административни дела. Вследствие на това съдилищата са организирани на три равнища.

На най-ниско равнище се намират **районните и градски съдилища**, които са 18 на брой. Това са най-масовите и достъпни съдилища в страната. Те разглеждат като първа инстанция граждански и наказателни дела. Доскоро към тях съществуваха и административни отделения, но след реформата на първоинстанционното и административното правосъдие от 2000 г. бяха създадени самостоятелни районни административни съдилища, които понастоящем са първа инстанция по административни дела. Тези административни съдилища разглеждат само административни дела *per se*, но не и граждански спорове, касаещи преюдициални административни правоотношения.

В рамките на районните и градските съдилища, но отделно от техните граждански и наказателни отделения, съществуват три отдела – имуществено-регистрационен, регистрационен и за наказателен надзор. Имуществено-регистрационният отдел поддържа поземления регистър и регистъра на брачното имущество. В регистрационния отдел се водят търговският регистър, регистърът на юридическите лица с нестопанска цел и фондациите, регистърът на търговските залози и съдебните регистърни книги. Отделът за наказателен надзор следи за поведението на поднадзорните лица в случай на условно осъждане, условно предсрочно освобождаване, както и за изпълнението на задълженията, възложени на тези лица по силата на съдебен акт.

Създадените през 2000 г. **административни съдилища** са първа инстанция по административни дела. В Естония има четири административни съдилища, чиито седалища и съдебни райони се определят от министъра на правосъдието.

Следващото ниво в съдебната система в Естония са **окръжните съдилища**. Като второинстанционни съдилища те разглеждат въззивни жалби срещу решенията и определенията на районните, градските и административните съдилища. Подведомствеността на окръжните съдилища включва граждански, наказателни и административни дела. Съществуват три окръжни съдилища: Талински, Тартуски и Вируски окръжен съд.

Висша инстанция в Естония е **Държавният съд**. Той притежава правомощия относно:

- разглеждане на касационни жалби по граждански и административни дела и касационни жалби и протести по наказателни дела;
- поправяне на съдебни грешки;
- разглеждане на молби за възобновяване на делата поради новооткрити обстоятелства;
- разглеждане на конституционни дела.

Държавният съд се състои от 19 съдии, които се разпределят в четири колегии – гражданска, административна, наказателна и за конституционен контрол. Председателят и членовете на колегията се назначават, съответно разпределят, от Пленума на Държавния съд по предложение на председателя на съда. Чрез гражданската, наказателната и административната колегия Държавният съд упражнява първите три от изброените по-горе негови правомощия съответно по граждански, наказателни и административни дела.

Делата се разглеждат от състав от трима съдии. Ако при постановяване на решението, съответно присъдата или определението, възникнат съществени противоречия от принципно значение, които не са свързани с установяването на фактите, а с прилагането на правото, делото се препраща за разглеждане от състав, състоящ се от всички съдии от съответната колегия. При противоречива практика по прилагане на закона от гражданската, наказателната и/или административната колегия делото се разглежда от специална смесена колегия. Тази колегия следва да бъде сезирана и когато някоя от посочените три обикновени колегии прецени, че се налага законът да бъде приложен по начин, различен от този, по който вече има установена практика на специалната колегия.

Специалната (смесена) колегия се състои от по двама съдии от всяка колегия на Държавния съд, включително колегията за конституционен контрол. Председател на специалната колегия е председателят на Държавния съд, който същевременно е и председател на колегията за конституционен контрол. Членовете на специалната колегия се избират от Пленума. Тълкувателните решения на специалната колегия са задължителни за колегиите на Държавния съд и за всички останали съдилища в републиката, докато не бъдат отменени от ново решение на специалната колегия. Те имат за цел хармонизиране на практиката по прилагане на материалния и процесуалния закон.

Специфична особеност на естонското право е осъществяването на контрол за конституционност на законите и други актове не от обособена институция (конституционен съд или конституционен съвет), а от самия Държавен съд чрез **колегия за конституционен контрол**. От една страна, конституционната юрисдикция е част от съдебната власт, а не от т.нар. "неутрална власт". От друга страна, осъществяването на контрол за конституционност от конституционна колегия, която е неразделна част от висшата инстанция в системата на общите съдилища в страната, има за цел оперативност на системата и акцентирание върху конституционното правосъдие.

Колегията за конституционен контрол се състои от девет съдии. Те се избират от Пленума на Държавния съд за срок от пет години. Наред с необичайния конституиращ орган (общото събрание на съдиите от същия съд, а не парламента, президента или специална колегия от магистрати) и краткия петгодишен мандат, друга особеност на естонското право е, че членовете на конституционната колегия се избират измежду членовете на другите три колегии на Държавния съд – гражданска, наказателна и административна, като от всяка от тях трябва да бъде избран поне по един член. Председател на колегията за конституционен контрол по право е председателят на Държавния съд.

3.2. Управление на съдебната власт

В Република Естония не съществува институция за финансово, кадрово, организационно и административно управление, която да е обща за съдилищата, прокуратурата и разследващите органи. Това се дължи на обстоятелството, че прокуратурата и органите на предварителното разследване не са част от съдебната, а от изпълнителната власт. Управлението на първоинстанционните и второинстанционните съдилища се осъществява от **Съвета за управление на съдилищата съвместно с министъра на правосъдието**.

Съветът за управление на съдилищата включва председателя на Държавния съд, пет съдии, двама членове на парламента, един адвокат, главния прокурор или негов представител и министъра на правосъдието или негов представител. Председател на Съвета за управление на съдилищата е председателят на Държавния съд.

Съветът за управление на съдилищата има правомощия във връзка с:

- определяне на седалищата и съдебните райони на съдилищата;
- назначаване и предсрочно освобождаване на председателите на съдилищата;
- назначаване и освобождаване на съдиите;
- съставяне на годишния бюджет на съдебната власт;
- изготвяне на обзор за дейността на съдебната власт и др.

Съдиите в първоинстанционните и второинстанционните съдилища се назначават от президента на републиката по предложение на Пленума на Държавния съд и след вземане предвид мнението на Съвета за управление на съдилищата. Членовете на Държавния съд се назначават от парламента по предложение на председателя на Държавния съд.

4. Прокуратура

Прокуратурата в Република Естония е не само част от изпълнителната власт, но е определена в параграф 1 (1) от Закона за прокуратурата като **правителствена агенция**.

4.1. Правомощия на прокуратурата

Основните задачи на прокуратурата са свързани с:

- участие в разработването и изпълнението на програми и дейности, свързани с превенция и борба с престъпността;
- ръководство над досъдебното производство по наказателни дела, съответно на разследващите органи с цел законосъобразното и ефективно протичане на наказателния процес;
- участие в досъдебното производство по наказателни дела като ръководно-решаващ и контролен орган;

- повдигане и предявяване на обвинение по наказателни дела, както и поддържането му пред съда, когато са налице достатъчно доказателства за извършено престъпление;
- изпълнение на други задачи, възложени със закон.

4.2. Организация на прокуратурата

Прокуратурата в Естония е **единна, централизирана и субординирана**. Тя се ръководи от главен прокурор и се състои от Държавна прокуратура (със статут на върховна прокуратура) и окръжни прокуратури. Съобразно това деление прокурорите се делят на държавни прокурори и окръжни прокурори.

Държавната прокуратура включва главен прокурор, ръководни прокурори, прокурори и помощник-прокурори. Тя може да бъде разделена на департаменти, които трябва да бъдат одобрени от министъра на правосъдието. Разпределянето на прокурорите и помощник-прокурорите в департаменти се извършва от главния прокурор.

Главният прокурор и ръководните прокурори имат право да издават заповеди, които са задължителни както за прокурорите и помощник-прокурорите от държавната прокуратура, така и за окръжните прокурори. Чрез тях се осъществява ръководство и се хармонизира прокурорската практика.

Окръжните прокуратури се състоят от ръководител, старши прокурори, специализирани прокурори и помощник-прокурори. Те могат да бъдат разделени на департаменти, които трябва да бъдат одобрени от министъра на правосъдието.

Задълженията на прокурорите от държавната прокуратура се разпределят от главния прокурор, а задълженията на прокурорите от окръжните прокуратури – от ръководителите на окръжните прокуратури след вземане предвид мнението на прокурорите. Разпределянето на задълженията се извършва въз основа на обективни и предварително установени критерии като вид на престъплението, особености на дееца (непълнолетен, лице, ползващо се с имунитет и т.н.) и др. Това разпределение не може да бъде произволно променяно впоследствие с оглед осигуряването на прозрачност в прокурорската практика.

Особено внимание се отделя на контрола върху дейността на прокуратурата. **Министърът на правосъдието осъществява надзор върху дейността на всички прокурори**. Той не може да засяга текущата дейност на прокурорите в предварителното или съдебното производство. Същевременно се извършва и вътрешноведомствен контрол в рамките на самата прокуратура. **Главният прокурор контролира всички прокурори, а ръководителите на окръжни прокуратури – прокурорите от управляваната от тях прокуратура**.

С цел ръководство и организация на административната дейност на прокуратурата се създава **административен департамент**, който се ръководи от административен директор.

Органи за кадрово и професионално управление на прокуратурата са **Общото събрание на прокуратурата, Дисциплинарният комитет и Прокурорският комитет за подбор и оценка на качествата**. Общото събрание на прокуратурата е основен орган за самоуправление. То се състои от всички прокурори, има широки консултативни и конститутивни правомощия и се свиква и председателства от главния прокурор.

Законът за прокуратурата съдържа многобройни разпоредби, засягащи назначаването, освобождаването, повишаването, понижаването и преместването от длъжност на прокурорите, подобряването на тяхната професионална квалификация, както и дисциплинарната отговорност, която те носят в случай на неизпълнение или некачествено изпълнение на професионалните и етичните им задължения.

5. Разследващи органи

Органите на предварителното разследване в Естония са включени в системата на **изпълнителната власт**. Те са част преди всичко от **Министерството на вътрешните работи**, като някои от тях са в състава на Министерство на финансите и др. Характерно за разследващите органи в Естония е тяхното многообразие. Такива са:

- Полицейският съвет;
- Централната криминална полиция;
- Съветът на полицията по сигурността;
- Данъчният и митнически съвет;
- Служба "Гранична защита";
- някои военни служби и др.

Отделите, които се занимават с разследване на престъпления в рамките на Централната криминална полиция, са департаментът по организираната престъпност и департаментът по икономическата престъпност. Департаментът по организираната престъпност се състои от отдел по организираните престъпни групи, отдел за тежка престъпност и отдел по наркотиците. Департаментът по икономическата престъпност е съставен от отдел по престъпления срещу собствеността и отдел по финансови престъпления.

Процесуалното ръководство на органите на предварителното разследване се осъществява преди всичко от прокуратурата, а административното ръководство – от началниците на съответните служби.

Разследващите органи вземат решенията си относно хода на предварителното разследване самостоятелно и независимо с изключение на хипотезите, в които Наказателно-процесуалният кодекс изрично изисква съгласие на прокурор или разрешение от съд. Отговорността относно законността и своевременното извършване на необходимите процесуално-следствени действия принадлежи изцяло на разследващия орган. При несъгласие между разследващия орган и прокурора относно изчерпателно посочени в НПК въпроси разследващият орган може да направи писмено възражение срещу

решението на прокурора пред горестоящия прокурор. В този случай горестоящият прокурор може да отмени нарежданията на долустоящия прокурор или при одобряването им да назначи нов разследващ орган, за да се предотврати противоречието между разследващия орган и прокурора.

6. Правомощия на прокурора в предварителното разследване

Във връзка с административното ръководство на разследването ръководителят на разследването има правомощия да наблюдава действията на разследващия орган, да му дава нареждания във връзка с разследването, да назначава нов разследващ орган, да формира екипи от разследващи органи за по-ефективно протичане на разследването, да отменя актовете на разследващия орган и др. Заповедите на ръководителя на разследването са задължителни за разследващия орган. Той може да подаде възражение срещу нареждането до съответния прокурор, но това не спира изпълнението на заповедта. Прокурорът взема незабавно отношение по подаденото възражение. Той има право да изиска от ръководителя на разследването писмено потвърждение на издадената в устна форма заповед. Промяната на компетентната структура по разследването е единствено в правомощията на прокурора.

Прокурорът е компетентен да започне наказателно преследване и да извършва отделни процесуално-следствени действия в хода на разследването, при което има правата и задълженията на разследващ орган. Значително внимание е отделено на правомощието на прокурора да упражнява контрол за законосъобразността относно действията на разследващите органи. При упражняване на това свое правомощие в рамките на своята компетентност прокурорът може да:

- изисква обяснения от разследващия орган относно започването, извършването и приключването на разследването;
- изисква криминални досиета, документи и всякакви други материали и информация, касаещи хода на разследването, обвиняемите лица, извършеното или подготвяно престъпление;
- извършва контрол за законосъобразност във връзка с получаването, регистрирането и разглеждането на сигнали и информация за извършени или подготвяни престъпления;
- отменя или изменя незаконосъобразни актове на разследващия орган;
- дава писмени указания на разследващия орган относно извършването на определени процесуално-следствени действия, относно определянето, изменението или отмяната на определени мерки за процесуална принуда и др.;
- удължава срока на разследването в определени от закона случаи;
- връща делото за допълнително разследване със съответни указания за по-нататъшния му ход;

- отстранява с мотивирана писмена заповед разследващ орган поради негова некомпетентност или заинтересуваност, както и да назначава друг разследващ орган, при спазване на изискванията на НПК във връзка с компетентността на разследващите органи;
- отстранява с мотивирана писмена заповед разследващ орган, който с действията си е нарушил закона при извършването на наказателно-процесуалните действия;
- започва или прекратява разследването по наказателни дела, както и в предвидените в закона случаи да сезира съда с обвинителен акт.

В Наказателно-процесуалния кодекс на Република Естония изчерпателно са посочени въпросите, които прокурорът проверява във връзка със заключителния акт, издаден от разследващия орган. В резултат на това прокурорът може да одобри мнението на разследващия орган за предаване на извършителя на съд, да върне делото на разследващия орган за продължаване на действията по разследването заедно със задължителни указания относно по-нататъшния ход на процеса или да прекрати наказателно-процесуалните действия със съответния акт, предвиден в чл. 168 от Кодекса. След като одобри или измени акта, изготвен от разследващия орган, или след като изготви нов обвинителен акт, прокурорът сезира съответния съд, в резултат на което разглеждането на всички молби или възражения във връзка с делото е от компетентността на съда.